

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Особливості соціалізації підлітків у різних типах сімей

Виконав: студент 5 курсу,
групи ПП-51, напряму підготовки
6.030103 Практична психологія
Фабрицій А.Ю.

Керівник: Брецько І.І.

Рецензент: Іванова В.В.

Мукачево-2020 року

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	
1.1 Соціалізація і розвиток особистості	6
1.2 Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці.....	14
1.3. Визначення, типологія, функції сім'ї.....	21
1.4. Особливості соціалізації в сім'ї	31
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТИПУ СІМ'Ї НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДЛІТКІВ	
2.1. Методи та методики дослідження особливостей соціалізації підлітків у різних типах сімей	36
2.2. Процедура й аналіз результатів дослідження	40
Висновки.....	50
Список використаних джерел.....	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні на даний час відбуваються серйозні зміни умов формування особистості. Зокрема, визначається дія трьох глобальних тенденцій. По-перше, посилюється світова тенденція динамізму соціальних процесів, яка сприяє становленню нового типу суспільства, що орієнтується головним чином, на майбутнє. По-друге, йде болісне подолання тоталітаризму на соціально-політичному та світоглядному рівнях, усвідомлення значущості національних і загальнолюдських цінностей, культури як предметно-змістовного і предметно - діяльнісного контексту формування особистості. По-третє, дає про себе знати акцентування значимості індивідуально-особистісного початку у формуванні особистості.

Людина стає особистістю у процесі соціалізації, тобто в результаті включення індивіда в соціальні відносини. Соціалізація здійснюється шляхом засвоєння індивідом соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності [6, с.194].

Соціалізація – це процес становлення соціального «Я». Вона охоплює всі форми залучення індивіда до культури, навчання і виховання, за допомогою яких індивід набуває соціальну природу [7, с. 116].

Багато зарубіжних та вітчизняних теорій і концепцій було розглянуто щодо цієї проблематики, а саме: З.Фрейда, Ж.Піаже, адаптивна теорія соціалізації Джона Дьюї, рольова концепція соціалізації Дарендорфа, Ф.Тенбрука, критична теорія соціалізації В.Хайнца, концепція соціального навчання американського психолога А. Бандури, концепція «балансу ідентичності» Л.Кольберга, антропософська концепція балансу ідентичності Р.Штайнер, теорії Б.Г.Ананьєва, Б.П.Паригіна, ідеї С.Л.Рубінштейна і К.А. Абульханової-Славської про особистість як про індивідуальний рівень суспільного буття, роботи І.С.Кона і Д.І.Фельдштейна. Основою для даної роботи послужила діалектико-

матеріалістична концепція соціалізації М.В.Дьоміна, Н.П.Дубініна, А.Ф.Поліс, які досліджували соціалізацію як цілісний та універсальний процес у єдності філо- та онтогенезу. [4, 32, 33, 46,54].

«Під соціалізацією прийнято розуміти процес оволодіння людиною соціальними цінностями і нормами, соціальним досвідом і знаннями, завдяки чому він стає повноправним членом суспільства» [28, с. 125]. Це шлях від біологічної істоти до суспільної. Цей процес відбувається як у результаті виховання, тобто цілеспрямованого впливу на особистість, так і в результаті самостійного осмислення дійсності підлітком. Практично все, що відбувається в житті підлітка можна розглядати як чинник соціалізації, що обумовлює засвоєння тих чи інших норм поведінки.

Підлітковий вік – час переходу дитини у світ дорослих, становлення нової особистості, і кому як не батькам допомогти полегшити підліткові процес входження в суспільство. А найважливішим інститутом соціалізації особистості є сім'я. Роль сім'ї неocenенна в якості одного із шляхів подолання духовної та соціальної кризи.

Дослідження по даній темі проводилися, в основному, в рамках соціології сім'ї, причому на українських вибірках їх небагато і головна увага приділялася неповним сім'ям [9, с. 12]. У роботах вітчизняних психологів переважно розглядалися сімейні чинники, що впливають на розвиток різного роду дитячих відхилень, в основному делінквентності та неврозів [23, с.45]. Але зазвичай ці дослідження проводилися на достатньо специфічних вибірках, що не дозволяє судити про ряд закономірностей серед звичайної більшості сімей, диференційованих за різного роду соціально-демографічними ознаками.

У змінених соціально-економічних умовах проблема впливу сім'ї на процес становлення особистості в підлітковому й юнацькому віці носить актуальний характер. Тому в роботі розглядаються деякі особливості соціалізації сучасного підлітка в різних типах сімей.

Об'єкт дослідження: процес соціалізації підлітків.

Предмет дослідження: тип сім'ї як чинник соціалізації підлітків.

Мета дослідження: встановлення особливостей соціалізації підлітка в різних типах сімей.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми впливу сучасної сім'ї на процес соціалізації підлітків.
2. Охарактеризувати особливості соціалізації підлітків в різних типах сімей;
3. Емпірично дослідити вплив сім'ї на соціалізацію підлітка.

У даній роботі були використані наступні методи дослідження:

- Теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел.
- Емпіричні методи – стандартизовані методики:
  1. Тест «Дослідження рівня суб'єктивного контролю – локус контролю» (Роттер)
  2. Опитувальник Д.В.Ярцева, спрямований на вивчення ролі сім'ї в соціалізації підлітка поряд з іншими соціальними інститутами.
  3. Опитувальник Т.А.Гурко для вивчення ставлення підлітків до соціально незахищених верств суспільства.
  4. Математичні методи обробки результатів.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі ЗОШ І-ІІІ ст. №13 м. Мукачево. В дослідженні взяли участь учні підліткового віку (13-15 років) у кількості 80 осіб.

Практичне значення. Результати емпіричного аналізу можуть бути використані практичними психологами при роботі з дітьми, які виховуються в різнотипних сім'ях, визначення конкретних форм виховної роботи та системи психолого-педагогічної підтримки і супроводу школярів цієї вікової групи.

ВИСНОВКИ

Під соціалізацією прийнято розуміти процес оволодіння людиною соціальними цінностями і нормами, соціальним досвідом і знаннями, завдяки чому він стає повноправним членом суспільства». Це шлях від біологічної істоти до суспільної. Цей процес відбувається як у результаті виховання, тобто цілеспрямованого впливу на особистість, так і в результаті самостійного осмислення дійсності підлітком. Практично все, що відбувається в житті підлітка можна розглядати як чинник соціалізації, що обумовлює засвоєння тих чи інших норм поведінки.

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми впливу сучасної сім'ї на процес соціалізації підлітків можемо зробити висновки, що сім'я є найважливішим інститутом соціалізації особистості, оскільки саме в сім'ї людина отримує перший досвід соціальної взаємодії. Протягом певного часу родина взагалі є для дитини єдиним місцем отримання такого досвіду. Сім'ю можна розглядати в якості моделі і форми базового життєвого тренінгу особистості.

Соціалізація в сім'ї відбувається як в результаті цілеспрямованого процесу виховання, так і за механізмом соціального навчання. У свою чергу сам процес соціального навчання також йде по двох основних напрямках. З одного боку набуття соціального досвіду йде в процесі безпосередньої взаємодії дитини з батьками, братами і сестрами, а з іншого боку соціалізація здійснюється за рахунок спостереження особливостей соціальної взаємодії інших членів сім'ї між собою.

Наявна деформація сім'ї призводить до негативних наслідків у розвитку особистості дитини. Можна виділити два типи деформації сім'ї: структурну і психологічну. Структурна деформація сім'ї є не що інше, як порушення її структурної цілісності, що в даний час пов'язується з відсутністю одного з батьків. Психологічна деформація сім'ї пов'язана з порушенням системи міжособистісних відносин у ній, а також з прийняттям і реалізацією в сім'ї системи негативних цінностей, асоціальних установок тощо.

В даний час все більша увага приділяється саме чиннику психологічної деформації сім'ї. Численні дослідження переконливо свідчать, що психологічна деформація сім'ї, порушення системи міжособистісних відносин і цінностей в ній надають найпотужніший вплив на негативний розвиток особистості дитини, підлітка, приводячи до різних особистісних деформацій – від соціального інфантилізму до асоціальної та делінквентної поведінки. Є дані, що хоча батьки як центр орієнтації і ідентифікації відступають в підлітковому і юнацькому віці на другий план, це відноситься лише до певних сфер життя. Для більшості молодих людей батьки і особливо мати залишаються головними емоційно близькими особами і в цьому віці.

Водночас виявлено факт наявності несприятливих показників у підлітків із зведених сімей – вони гірше вчаться, рідше орієнтовані на вступ до вузу. У дослідженні також виявлено зв'язок між рівнем матеріальної забезпеченості сім'ї й успішністю підлітків та їх орієнтацією на вступ до вузу. Відмінностей у значеннях локусу контролю за даним критерієм не виявлено.

Не виявлені відмінності між хлопчиками та дівчатками у рівні локусу контролю. Оскільки з віком підлітки більш схильні вважати, що їх досягнення, перш за все, залежать від їхніх особистісних якостей, таких, як компетентність, цілеспрямованість або рівень інтелектуальних здібностей.

Не виявлені значні відмінності між хлопчиками та дівчатками у почуттях, які вони відчують у ставленні до «безпорадних» соціальних груп. Однак підлітки частіше відчують бажання допомогти старій безпомічній людині й інваліду, рідше – жебраку.

Виявлено залежність між структурним складом сім'ї (повна, неповна, зведена) і успішністю підлітків. А саме, і хлопчики і дівчаток, які проживають з батьком і матір'ю, набагато краще навчаються, ніж підлітки, що проживають з вітчимою або в неповній сім'ї.

Виявлено залежність між структурним складом сім'ї (повна, неповна, зведена) і бажанням підлітків вступити до вищого навчального закладу. Результати дослідження показують, що більш несприятливі показники

властиві підліткам (як дівчаткам, так і хлопчикам) з сімей з вітчимами (зведеними): вони гірше вчаться у порівнянні з підлітками з першошлюбних сімей; при цьому дівчатка на відміну від хлопчиків рідше орієнтовані на вступ до вузу в порівнянні з дівчатками з материнських сімей.

Виявлено залежність між кількістю дітей у сім'ї і локусом контролю. Порівняння підлітків з трьох типів сімей, виділених за критерієм числа дітей, виявило статистично значущі відмінності між підлітками з малодітних і багатодітних сімей. Причому, хлопчики з багатодітних сімей в середньому мають більший зовнішній локус контролю в порівнянні з хлопчиками з малодітних сімей.

Виявлено залежність між рівнем матеріального добробуту родини та орієнтацією на вступ до вузу. Результати дослідження показують, що хлопчики з забезпечених сімей в два рази частіше орієнтовані на вступ до вузу, вони ж в середньому і краще вчаться у порівнянні з «малозабезпеченими». У дівчаток відмінності за цими характеристиками незначні.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>